

НАУКОВІ РОЗВІДКИ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

УДК 37.091.4Сух:165.74:82

А.О. Бречко

ORCID id 0000-0001-9644-4754;

А.О. Костик

ORCID id 0000-0003-2123-9910;

І.Б. Ярова

ORCID id 0000-0003-3100-0225;

М.В. Козир

ORCID id 0000-0001-8402-2589

«КИЛИМКОВІ ЧИТАННЯ» У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ СПАДЩИНИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті висвітлено поняття «гуманна педагогіка», «килимкові читання»; зроблено спробу дослідити унікальність методики В.О. Сухомлинського на матеріалі його літературно-педагогічних творів; проаналізовано праці вітчизняних науковців з вивчення літературної спадщини Сухомлинського; розкрито напрями роботи студентів II курсу спеціальності «Українська філологія» Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка у проекті «Дитяча усмішка»; запропоновано огляд осучаснених казок видатного педагога; описано плани щодо розвитку проекту.

Ключові слова: гуманна педагогіка, ілюстрована збірка, літературна спадщина, осучаснення, студентський проект.

© Бречко А.О., Костик А.О., Ярова І.Б., Козир М.В., 2018

Вступ. У добу інформаційних технологій гаджети почали витісняти почуття людей і переносити їх у віртуальний світ, де псевдоемоції виражають тільки для збору лайків і підписників. Тому не дивно, що це призводить до духовного занепаду нашого суспільства. Це не може не позначитися на освітньому процесі. Діти часто не помічають світу навколо себе, перестають цікавитись літературою. Більше того, розважальна місія електронних приладів виконується дуже якісно, що негативно впливає на спілкування батьків та дітей. Кожен член родини воліє відволікти дитячу увагу на екран, щоб в моніторі переглянути те, що його цікавить. Тому батьки і діти стали віддалятися одне від одного, а «прірва між поколіннями» зростати. Звісно, що є й плюси сучасних інформаційних ресурсів, передусім можливість легкого доступу до будь-якої інформації, що полегшує діяльність в усіх сферах життя, в тому

числі навчальний процес. До позитивних моментів можна віднести також швидке поширення новин і вільне спілкування з представниками будь-якої країни чи професійної групи. Одним словом, плюсів дуже багато, однак, неправильне дозування ІТ в житті стало майже повсюдним.

Тож студенти II курсу Київського університету імені Бориса Грінченка вирішили спробувати змінити ситуацію, звернувшись до літературної спадщини великого педагога-гуманіста Василя Олександровича Сухомлинського. Заручившись підтримкою Ольги Василівни та Олеси Віталіївни Сухомлинських, з допомогою кандидата педагогічних наук Маргарити Валентинівни Козир ми створили власний проект «Дитяча усмішка». Метою проекту є пропагування творчої спадщини Василя Олександровича Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу. Дослідження основ гуманної педагогіки в літературній спад-

щині Василя Олександровича Сухомлинського. Принципи і методи виховання людини В.О. Сухомлинський розробляв протягом усього життя. Рано відчувши вчительське покликання, він присвятив школі майже 35 років життя. Відомий педагог видав багато робіт про виховання дітей, писав твори для малечі не тільки розважального, а й моралістичного характеру, тому не дивно, що назва однієї з його найпопулярніших книг «Серце віддаю дітям» цілком відбиває ставлення автора до батьківства та виховання.

Вивченням наукової та літературної спадщини педагога займалися різні науковці. Зокрема, Олександра Яківна Савченко у своїх дослідженнях літературної спадщини Сухомлинського наголошує, що Василь Олександрович вважав пріоритетним вплив на емоційно-чуттєве сприймання, конкретно-образне мислення й уяву. Це стосується більшою мірою дітей молодшого шкільного віку, яких Василь Олександрович вважав найбільш чутливими до виховного впливу батьків, вчителів, оточуючих. Читання, слухання та довірливе спілкування відкриває дітям цього віку світ думок, мрій і роздумів їх ровесників та старшого покоління. Олександра Яківна підкреслює, що педагогіка Сухомлинського гуманна, демократична, загальнолюдська і водночас глибоко патріотична.

Василь Захарович Смаль, автор передмови до книги «Як виховати справжню людину», зазначав, що поради В.О. Сухомлинського щодо морального виховання учнів не є сухими методичними інструкціями, а беруть свій початок з багатой педагогічної практики і досвіду Павлівської школи. Вони ілюструються яскравими прикладами з життя людей, казками, легендами, новелами, складеними самим автором. Василь Захарович також говорить у своїх працях про те, що Сухомлинський багато уваги приділяв гуманному вихованню дітей. Він закликав пробуджувати в учнів «бажання вкласти свої духовні сили в творення щастя для іншої людини», розвивати в них здатність «бачити поруч себе людину, брати близько до серця її радощі, горе, тривоги і хвилювання».

Г.М. Ткаченко у своєму дослідженні «Виховання школярів засобами слова у творчій спадщині В.О. Сухомлинського» (1999) з'ясувала погляди Сухомлинського на роль слова у вихованні учнів, проаналізувала форми, методи та засоби виховання словом у Павлівській школі. Наголосила на тому, що така форма роботи, як складання казок, допомагала дітям розкрити свій внутрішній світ.

Т.Д. Кочубей виявила, що В.О. Сухомлинський у своїй педагогічній творчості керувався ідеєю філософії любові, мудрості, поваги до дитини, вкладаючи в кожного вихованця мудрі думки, світлі почуття.

Отже, опрацювавши статті дослідників, можемо зауважити, що Василь Олександрович

Сухомлинський засуджував механічне заучування й несвідоме вивчення матеріалу. Під час своєї педагогічної практики він ніколи не заперечував навіть неправильні відповіді учня, давав змогу висловитися усім, сформулювати свою точку зору, критичність мислення. Видатний педагог був прихильником гуманної поведінки з дітьми і ставив особистість дитини на перше місце, враховуючи її індивідуальні й вікові особливості.

Гуманістичні засади роботи з дітьми в Павлівській школі створювали основу для демократизації навчально-виховного процесу, де кожна дитина має доступ до інформації і можливості сформулювати й повідомити власну точку зору. На практиці педагог широко використовував різноманітні шляхи і засоби навчання та виховання, як-от: народні традиції, казки, природу, застосування власного досвіду вихованцями. Зокрема, педагогічні казки Василя Олександровича спрямовані на виховання у дітей любові до прекрасного.

Таким чином, спадщина В.О. Сухомлинського має величезне значення для українського національного виховання, яке передбачає цілеспрямований, систематичний, регульований педагогічний вплив, розрахований на прищеплення вихованцям гуманістичних якостей. У системі педагогічних поглядів В.О. Сухомлинського, в усіх його творчих шуканнях вагоме місце відведене як зовнішній, так і внутрішній красі людини. При цьому головними рисами вихователя-гуманіста він вважав любов до дитини, високу загальну культуру, визнання людини найвищою цінністю, здатність зцілення душевних ран дитини, ніжне, ласкаве ставлення до неї.

Гуманізм В.О. Сухомлинського — це яскраве відображення того, як за допомогою власних зусиль, копіткої праці над собою (досягнення зовнішньої й внутрішньої краси), радості, отриманої від розумової праці, можна досягти успіху на шляху пізнання себе й оточуючого світу.

Аналіз казок Василя Олександровича Сухомлинського в проєкті «Дитяча усмішка». Проаналізувавши актуальність казок Василя Олександровича і розвиток сучасних технологій, ми замислили про зацікавлення дітей літературою за допомогою видання книги. Книга має містити казки Сухомлинського, осучаснені варіанти його творів і сторінку для творчості дитини, власниці видання. Особливість цієї роботи полягає саме у тому, щоб твори автора відображали сучасний прогрес і дітям було цікаво читати казки про героїв, в яких вони можуть впізнати себе, своє життя, оточення і проблеми.

Щоб переконатися в актуальності казок Василя Олександровича, ми провели урок в 3-А класі школи I–III ступенів № 231 Оболонського району міста Києва, у ході якого відзначили, що діти, визначаючи моральні принципи казок

Сухомлинського, стають добрими, щирими, говорять одне одному компліменти й помічають красу в усьому, що їх оточує.

На уроці ми розглянули казки Василя Олександровича, діти визначили тему й мету, зробили комікси, інсценізували їх, а також вготували діафільм за однією з казок. Ми запропонували учням створити власні казки і тим самим продемонструвати нам, як вони розуміють творчість В.О. Сухомлинського.

Ось що у нас вийшло. Учень 3 класу Грищенко Георгій написав казку про осінь, ліс і тварин, що вже готуються до зими:

«Василько пішов до лісу. Хлопчик побачив, що з дерева падає листок. Листочок був золотий, яскравий. Він впав на грибок. Той пахнув осінню. А в лісі хтось стукав по дереву. То був дятел.

Він побачив білку. Та збирала їжу біля стежки. Хлопчик побачив калину. Вона була блискуча.

Потім Василько збагнув, якою буває осінь. Треба любити її».

Вразили своєю глибиною та філософією й роздуми Щербакової Ніни на тему осені:

«Одного жовтневого дня я пішла до лісу, щоб відчувати легкість і красу природи.

Мені було цікаво, чому скриплять дерева, чому шарудять листочки під ногами, і, в цілому, як живе ліс? Коли я робила кроки, то під черевиками шелестіло листя не по-звичайному, а чомусь так, що я не помітила, як на дерево стрибнула білочка і почала заносити шишку у своє дупло.

А під ногами я побачила їжачка, і на спині він ніс два дубових листки.

Піднявши голову, я помітила, що наді мною кружляє в танці жовтогарячий листочок. Він падав на мене. Я поклала його на землю і сказала: «Лежи тут, листочку, і тебе візьме їжачок».

І я зрозуміла, що у природному королівстві, яке не має короля, можна побачити не діаманти, не рубіни, а децю краще...»

Разом з тим наша творча група студентів самостійно осучаснювала казки Василя Олександровича Сухомлинського, змінювала манеру поведінки дітей, додавала більше нових іграшок та цікавих героїв. Наприклад, осучаснена казка про «найкращу маму» студентки Минько Дар'ї заграла новими барвами завдяки улюбленим дітьми сучасним іграшкам:

«Ніч... магазин іграшок. Опівночі, коли всі іграшки покидають свої полиці, виходять на прогулянку і спілкуються між собою, маленька лялька Монстер Хай далеко зайшла від своєї полицки і заблукала в цьому великому будинку іграшок. Від розпачу вона почала плакати. Це почули ляльки Брати, Барбі і фея Вінкс. Вони підійшли до бідолахи і одна з них запитала:

— А ти хто?

— Я маленька Монстер Хай. Я заблукала і шукаю маму.

— А який вигляд має твоя мама?

— Вона дуже гарна: з великими гострими зубами, шкіра в неї блідо-синього кольору, темне волосся, довгі чорні нігті.

— Ха-ха-ха! — зареготали Брати, Барбі і фея Вінкс. — Та твоя мати така ж потвора, як і ти!

— Неправда! — відповіла Монстер Хай. — Мама в мене найгарніша!

Почула цей крик мама крихітки, прилетіла на автоботі, взяла за руку й повела до рідної будівлі-полички. Монстер Хай уважно подивилася на свою маму: вона справді була найгарніша».

Казки Василя Олександровича дійсно справили значний вплив на дітей. Вони активно обговорювали ці твори, визначали ідею, тему, чому вчить та чи інша казка. Діти були жвавими та захопленими. Тож можна сказати, що проза Василя Олександровича Сухомлинського позитивно впливає на дітей.

Продовжуючи дослідження, ми вирішили провести «килимкові читання» вже перероблених студентських та дитячих казок.

Сучасні діти — представники покоління Z, характерною особливістю якого є наявність кліпового мислення. Т.А. Удовицька дає таке визначення: «кліпове мислення» — це процес відбиття безлічі різноманітних властивостей об'єктів, без урахування зв'язків між ними, що характеризується фрагментарністю інформаційного потоку, алогічністю, повною різноманітністю інформації, що надходить, високою швидкістю перемикання між частинами, фрагментами інформації, відсутністю цілісної картини сприйняття навколишнього світу. Саме тому сучасні діти нездатні спокійно слухати матеріал упродовж 45 хвилин і ефективно його засвоювати. Відповідно шкільна освіта потребує розроблення нових форм уроків, однією з яких є «килимкові читання».

«Килимкові читання» — нетрадиційна форма уроку, яку можна застосовувати як у молодших класах, так і у середніх. Діти замість парт сидять на килимках на підлозі у колі. Дане розташування дає змогу дітям зблизитись, відчувати одне одного на дотик, тримати близький зоровий контакт. За можливості молодші школярі можуть брати із собою м'які іграшки, що надасть їм відчуття комфорту та захисту. Така форма широко використовується у Фінляндії, США, країнах Європи і вже довела свою ефективність. Там діти, сидячи на килимку, читають книги, обговорюють, слухають читання вчителя, граються, рухаються, пишуть власні історії. Їм необов'язково сидіти на килимку рівно, вони можуть лягти, сісти на стілець чи м'яч, вільно походити по класу тощо. Така форма є оптимальною для уроку засвоєння знань, коли діти слухають і не мають потреби записувати. Незважаючи на це, інформація добре засвоюється, адже весь матеріал діти обговорюють і тим самим розвивають критичне мислення.

«Килимкові читання» ми проводили у досліджуваному класі. Розпочинали з традиційного привітання й усмішки. Така форма уроку є новою для учнів, тому було проведено інтерактивну вправу-руханку задля створення атмосфери зближення дітей між собою та з учителем. Важливо, щоб учитель не стояв у цей час біля дошки, а так само сидів на килимку разом із учнями, що, в свою чергу, створить йому репутацію лідера, а не керівника.

Участь у «килимкових читаннях» брали усі присутні, а не лише студенти. Діти читали твори власного написання, після чого відбувалось обговорення прочитаного. Учасники давали оцінку твору, з'ясовували головну ідею та робили висновки. Учні мали змогу наводити схожі приклади зі свого життя. Таким чином задовольнялась потреба дітей у соціалізації, що є важливим для молодших школярів.

Обговорення сприяє розвитку в учнів критичного мислення, переосмислення власних цінностей, змушує замислитись над одвічними темами та повноцінно проаналізувати твір. Для більш ефективної роботи доцільно також використовувати інтерактивний метод «Спеціальні ролі під час обговорення». При застосуванні цього методу всі учні обговорюють одну і ту саму тему або текст, виступаючи в різних ролях. Метод дає змогу розглянути літературний текст з різних позицій. Спочатку презентується текст. Попередньо кожен з учнів отримує свою роль (відповідальний за постановку питань, пошук слів, цитат, дослідник, ілюстратор та ін.). Ролі можна змінювати так, щоб учні виконували різну роботу з текстом.

Зазначений метод дає змогу учням вивчити весь обговорюваний матеріал, взяти на себе відповідальність за навчання однокласників і отримати власний, окремий досвід в одному з аспектів осмислення теми. Таким чином, «килимкові читання» як форма навчання виконує не лише

педагогічну функцію, а й психологічну. Окрім ефективного засвоєння знань, учні отримують відчуття захисту, затишку, соціалізації, стають ближчими з учителем, відчувають важливість власної думки, розвивають критичне мислення.

Цей захід став справжньою сенсацією в школі. Відсутність офіційного формату навчання створила невимушену атмосферу, яка допомогла дітям розкритися, висловити власні думки і не боятися, що вони можуть бути неправильними і низько оцінені вчителем. Урок не став для них обтяжливим. Думки учнів були глибокі та серйозні, а роздуми третьокласників вразили нашу студентську групу. І це доводить результативність нашого проекту.

Висновки. Проаналізована нами спадщина Василя Олександровича Сухомлинського є актуальною і сьогодні. Діти із задоволенням читають, обговорюють та переробляють його казки, які допомагають малечі відкритися, навчитися виражати власні думки, розуміти зв'язок з природою та оточуючим світом.

Отже, ми вважаємо, що розвиток цього проекту є важливим рушієм освітнього процесу. Надалі плануємо провести ще такі заходи: «Школа під відкритим небом», де діти будуть вчитися на природі; «Квітник радості»; відкриття інтерактивної «Сонячної галереї» з художніми роботами студентів та дітей. Ми розвиватимемо сторінку з осучасненими казками та лайфхаками для батьків та вчителів у соціальних мережах. Також плануємо презентацію нашого проекту в Польщі та, заручившись підтримкою іноземних партнерів, переклад збірки польською мовою. Сподіваємося, що майбутня книга користуватиметься попитом і діти разом з батьками будуть не тільки насолоджуватися літературними творами, а й пізнавати цей світ так, як того хотів неперевершений письменник, великий педагог-гуманіст, який навіки віддав своє серце дітям, Василь Олександрович Сухомлинський.

ДЖЕРЕЛА

1. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям / В.А. Сухомлинский. — К. : Рад. шк., 1969. — 248 с.
2. Удовицька Т.А. «Кліпове мислення» молоді: особливості прояву в процесі навчання (до постановки проблеми) / Т.А. Удовицька // Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис. Дод. 1. Вип. 31. Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського простору / Ін-т вищої освіти НАПН України. — К., 2013. — Т. VIII (50). — С. 407–416.
3. Вербець В.В. Соціологія : навч. посіб. / В.В. Вербець, О.А. Субот, Т.А. Христюк. — К. : КОНДОР, 2009. — 550 с.
4. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення учнів (адаптований переклад) / А. Кроуфорд, Е. Венди Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер ; за заг. ред. Олени Пометун. — К. : Плеяди, 2008. — 220 с.
5. Пархета Л.П. Історіографія вивчення спадщини В.О. Сухомлинського [Електронний ресурс] / Л.П. Пархета. — Режим доступу : http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
6. Ткаченко Г.М. Виховання школярів засобами слова у творчій спадщині В.О. Сухомлинського : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Г.М. Ткаченко. — К., 1999. — 198 с.

7. Кочубей Т.Д. Філософія дитинства в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського : дис. ... канд. пед. наук / Т.Д. Кочубей. — Умань, 2001. — 216 с.
8. Смал В.З. Серце, віддане дітям (До 60-річчя з дня народження В.О. Сухомлинського) / В.З. Смал // Радянська школа. — 1978. — № 9. — С. 35–43.
9. Савченко О.Я. Літературна спадщина В.О. Сухомлинського як джерело патріотичного виховання молодших школярів [Електронний ресурс] / О.Я. Савченко // Педагогічний пошук. — 2016. — № 4. — С. 8–13. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2016_4_3

REFERENCES

1. Sukhomlinskii V.A. Serdtse ot daiu detiam. [I Give My Heart to Children]. / Vasilii Aleksandrovich Sukhomlinskii. — K. : Rad. shk., 1969. — 248 s. (in Russian).
2. Udovyt'ska T.A. «Klipove myslennia» molodi: osoblyvosti proiavu v protsesi navchannia (do postanovky problemy) [“Clip Thinking” of Youth: Features of Manifestation in the Process of Learning]. / Udovyt'ska T.A. // Vyshcha osvita Ukrainy: teoret. ta nauk.-metod. chasopys. Dod. 1. Vyp. 31. Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehratsii do yevropeiskoho prostoru / In-t vyshchoi osvity NAPN Ukrainy. — K., 2013. — Tom VIII (50). — S. 407–416 (in Ukrainian).
3. Verbets V.V., Subot O.A., Khrystiuk T.A. Sotsiologiia [Sociology]: Navchalnyi posibnyk. — K. : KONDOR, 2009. — 550 (in Ukrainian).
4. Alan Crawford, E. Wendy Saul, Samuel R. Mathews, Jim Makinster. Tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv [Teaching and Learning Strategies for The Thinking Classroom] (adaptovanyi pereklad) // za zah. red. Oleny Pometun. — 2008. — 220 s. (in Ukrainian).
5. Parkheta L.P. Istoriohrafiiia vyvchennia spadshchyny V.O. Sukhomlynskoho [Historiography of the Study of V.O. Sukhomlynsky's Heritage] (in Ukrainian).
http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
6. Tkachenko H.M. Vykhovannia shkoliariv zasobamy slova u tvorchii spadshchyni V.O. Sukhomlynskoho [Education of Students by Means of Words in Creative Heritage of V.O. Sukhomlynskyi]. Dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01. — K., 1999. — 198 s. (in Ukrainian).
7. Kochubei T.D. Filosofiia dytynstva v pedahohichnii spadshchyni V.O. Sukhomlynskoho [Philosophy of Childhood in Pedagogical Heritage of V.O. Sukhomlynskyi]. Dys. ... kand. ped nauk. — Uman, 2001. — 216 s. (in Ukrainian).
8. Smal V.Z. Sertse, viddane ditiam [Heart Given to Children.] (Do 60-rychchia z dnia narodzhennia V. O. Sukhomlynskoho) / V.Z. Smal // Radianska shkola. — 1978. — N 9. — S. 35–43 (in Ukrainian).
9. Savchenko O.Ya. Literaturna spadshchyna V.O. Sukhomlynskoho yak dzherelo patriotychnoho vykhovannia molodshykh shkoliariv [V.O. Sukhomlynsky's Literary Heritage as Source of Patriotic Education for Junior Pupils]. / O.Ya. Savchenko // Pedahohichniy poshuk. — 2016. — № 4. — S. 8–13 (in Ukrainian).
http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2016_4_3

Бречко А.А., Костик А.А., Яровая И.Б., Козырь М.В.

«ЧТЕНИЯ НА КОВРИКЕ» В КОНТЕКСТЕ ИЗУЧЕНИЯ ЛИТЕРАТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В.А. СУХОМЛИНСКОГО

В статье освещены понятия «гуманная педагогика», «чтения на коврике»; предпринята попытка исследовать уникальность методики В.А. Сухомлинского на материале его литературно-педагогических произведений; проанализированы труды отечественных ученых по исследованию литературного наследия Сухомлинского; раскрыты направления работы студентов II курса специальности «Украинская филология» Института филологии Киевского университета имени Бориса Гринченко в проекте «Детская улыбка»; предложен обзор современных сказок выдающегося педагога; описаны планы развития проекта.

Ключевые слова: гуманная педагогика, иллюстрированный сборник, литературное наследие, осовременивание, студенческий проект.

A. Brechko, A. Kostyk, I. Yarova, M. Kozyr

“CARPET READINGS” IN THE CONTEXT OF STUDYING VASYL SUKHOMLYNSKYI'S LITERARY HERITAGE

The article deals with the notion of “human pedagogy”, “carpet readings”. The attempt to investigate the uniqueness of the methodology of V.O.Sukhomlynskyi based on the material of his literary

and pedagogical works is made. The works of national scientists on the research of Sukhomlynsky's literary heritage are analysed. The directions of work with students of the second year (specialization "Ukrainian Philology", Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University) in the project "Children's Smile" is revealed. The review of contemporary fairy tales of the outstanding teacher is offered. Plans for project development are described.

In the era of information technology, it is very important to maintain and develop children's interest in the book. Besides, with the increase of gadgets, modern children cease to read and strive to know more. Attempts to change this situation are of interest to the students of Borys Grinchenko Kyiv University. To study relevance, the works of the outstanding teacher Vasyl Oleksandrovych Sukhomlynskyi are chosen. The great teacher supported the idea of human pedagogy, drew attention to the education of children in the love of beauty. Students analyse the literary heritage of Vasyl Sukhomlynskyi, studied the work of scientists and tested the influence of the teacher's tales on modern children. The creative group of students is updating the tales by Vasyl Sukhomlynskyi adding heroes, more understandable to the new generation of children. The purpose of the project is to publish an illustrative collection of tales of an outstanding teacher, updated versions of his works and a page for the creativity of the child-owner of the book. In this way, we promote the creative heritage of Vasyl Sukhomlynskyi and prove the relevance of his works.

Key words: human pedagogy, illustrated collection, literary heritage, modernization, student project.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2018

Прийнято до друку 31.03.2018